

BỒI DƯỠNG NHÂN TÀI

NHÌN TỪ KINH NGHIỆM CỦA MỘT SỐ NƯỚC PHÁT TRIỂN

• PGS.TS. **ĐỖ NGỌC THỐNG**

Viện Chiến lược và Chương trình giáo dục

Ngày nay, khi thế giới đã bước sang giai đoạn toàn cầu hoá, theo Friedman, tác giả cuốn sách nổi tiếng Thế giới phẳng (The world is flat), thì vai trò cá nhân càng trở nên quan trọng hơn bao giờ hết. Chính vì thế, không có đất nước nào lại không chăm lo đến việc phát hiện, bồi dưỡng và sử dụng nhân tài. Tuy nhiên, mỗi đất nước, mỗi giai đoạn, lại có những quan niệm và cách thức phát hiện, bồi dưỡng nhân tài khác nhau. Xem xét việc bồi dưỡng tài năng của một số quốc gia phát triển trên thế giới là một việc làm rất cần thiết để tham khảo, xây dựng và điều chỉnh chiến lược bồi dưỡng nhân tài cho đất nước ta, nhất là trong giai đoạn này.

Sau khi khảo sát chương trình của một số nước phát triển như Mỹ, Anh, Pháp, Đức, Hàn Quốc, Sing-ga-po, Úc..., dựa trên các nguồn tư liệu chính từ các Website như: www.inca.org.uk; Wikipedia.org (the free encyclopedia) và các website giáo dục của nhiều nước, chúng tôi xin cung cấp một số thông tin và rút ra mấy vấn đề cơ bản để bạn đọc tham khảo như sau:

1. Quan niệm của thế giới về học sinh giỏi và giáo dục học sinh tài năng

Trên thế giới việc phát hiện và bồi dưỡng HS giỏi đã có từ rất lâu. Ở Trung Quốc, từ đời nhà Đường (618 TCN) những trẻ em có tài đặc biệt được mời đến sân Rồng để học tập và được giáo dục (GD) bằng những hình thức đặc biệt. Trong tác phẩm *Phương tây*, Plato (427-347 TCN) cũng đã nêu lên các hình thức GD đặc biệt cho HS giỏi. Ở châu Âu trong suốt thời Phục hưng, những người có tài năng về nghệ thuật, kiến trúc, văn học... đều được nhà nước và các tổ chức cá nhân bảo trợ, giúp đỡ (Colangelo & Davis; Davis & Rimm; Hansen & Hoover, 1994).

Nước Mỹ mãi đến thế kỉ 19 mới chú ý tới vấn đề GD học sinh giỏi và tài năng. Đầu tiên là hình thức GD linh hoạt tại trường St. Public Schools Louis 1868; sau đó lần lượt là các trường Woburn, MA in 1884; Elizabeth, NJ in 1886; and in Cambridge, MA in 1891 (Colangelo & Davis; Piirto).

Trường St.Louis từ hồi ấy đã cho phép những HS giỏi học chương trình 6 năm trong vòng 4 năm.

Cho đến 1920 đã có tới 2/3 các thành phố lớn của Hoa Kỳ đã thực hiện Chương trình GD học sinh giỏi (Colangelo and Davis, 1997).

Trong suốt thế kỉ XX, HS giỏi đã trở thành một vấn đề của nước Mỹ. Hàng loạt các tổ chức và các trung tâm nghiên cứu, bồi dưỡng HS giỏi ra đời: Mensa (1946), The American Association for the Gifted (1947), The National Association for the Gifted (1953), and the Association for the Gifted in (1959). The National Defense Education Act (1958) (Piirto, 1999); the Department of Education published National Excellence: A Case for Developing America's Talent (1993).

Năm 2002 có 38 bang của Hoa Kỳ có đạo luật về giáo dục HS giỏi (Gifted & Talented Student Education Act) trong đó 28 bang có thể đáp ứng đầy đủ cho việc GD học sinh giỏi.

Khái niệm học sinh giỏi:

Nhìn chung các nước đều dùng hai thuật ngữ chính là **gift** (giỏi, có năng khiếu) và **talent** (tài năng). Luật bang Georgia (Hoa Kỳ) định nghĩa HS giỏi như sau:

"HS giỏi là HS chứng minh được trí tuệ ở trình độ cao hoặc/và có khả năng sáng tạo, thể hiện một động cơ học tập mãnh liệt hoặc/và đạt

xuất sắc trong lĩnh vực lí thuyết/khoa học; người cần một sự giáo dục đặc biệt hoặc/và sự phục vụ đặc biệt để đạt được trình độ tương ứng với năng lực của người đó" (Georgia Law).

Theo Clak 2002, ở Mĩ người ta định nghĩa "HS giỏi là những HS, những người trẻ tuổi, có dấu hiệu về khả năng hoàn thành xuất sắc công việc trong các lĩnh vực như trí tuệ, sự sáng tạo, nghệ thuật, khả năng lãnh đạo, hoặc trong lĩnh vực lí thuyết khoa học. Những người này đòi hỏi sự phục vụ và các hoạt động không theo trường lớp thông thường nhằm phát triển hết năng lực của họ".

(Wikipedia, the free encyclopedia - Academy for Gifted Children)

Nhiều nước quan niệm: HS giỏi là những đứa trẻ có năng lực trong các lĩnh vực trí tuệ, sáng tạo, nghệ thuật và năng lực lãnh đạo (Leadership) hoặc lĩnh vực lí thuyết (Academic). Những HS này cần có sự phục vụ và những hoạt động không theo những điều kiện thông thường của nhà trường nhằm phát triển đầy đủ các năng lực vừa nêu trên.

Có thể nói, hầu như tất cả các nước đều coi trọng vấn đề đào tạo và bồi dưỡng học sinh giỏi (HSG) trong chiến lược phát triển chương trình GD phổ thông. Nhiều nước ghi riêng thành một mục dành cho HSG (for gifted hoặc for talented students), một số nước coi đó là một dạng của giáo dục đặc biệt (special education) hoặc chương trình đặc biệt (special programmes).

Ở châu Âu, Viện quốc tế Äyrinơ với nhiệm vụ nhận diện, khảo sát HSG và HS tài năng trên khắp thế giới (website for gifted and talented student <http://www.worldclassarena.org>.) Singapore có hẳn **Chương trình giáo dục học sinh giỏi** (Gifted Education Programme (GEP). Nước Anh thành lập cả một **Viện hàn lâm quốc gia dành cho học sinh giỏi và tài năng trẻ** (The National Academy for Gifted and Talented Youth, website <http://www.nagty.ac.uk>) và **Hiệp hội quốc gia dành cho học sinh giỏi** (The National Association for Gifted Children <http://www.nagcbritain.org.uk>), bên cạnh Website hướng

dẫn GV dạy cho HS giỏi và HS tài năng (Guidance for teachers in teaching gifted and talented students: <http://www.nc.uk.net/gt/>). Từ năm 2001 chính quyền New- Zealand đã phê chuẩn kế hoạch phát triển chiến lược học sinh giỏi (website <http://www.tki.org.nz/e/gifted/>.) Năm 1994, Cơ quan nghiên cứu giáo dục học sinh giỏi và tài năng bang Maryland (Mĩ) coi việc "khôi phục chính sách học sinh giỏi và tài năng là một yếu tố cơ bản của cải cách giáo dục". CHLB Đức có Hiệp hội dành cho HS giỏi và tài năng Đức (German Society for the Gifted and Talented Child, website: <http://www.dghk.de/welcome.html>)...

Trong văn bản Chương trình GD Phổ thông Hàn Quốc có một chương trình đặc biệt dành cho HS giỏi (special programmes for gifted children) nhằm giúp chính quyền phát hiện HS tài năng trẻ từ rất sớm. Năm 1994 có khoảng 57/174 cơ sở GD ở Hàn Quốc tổ chức chương trình đặc biệt dành cho HS giỏi.

(www.inca.org.uk)

2. Mục tiêu dạy học sinh giỏi

Mục tiêu chính của chương trình dành cho HS giỏi và HS tài năng nhìn chung các nước đều khá giống nhau. Có thể nêu lên một số điểm chính sau đây:

- Phát triển phương pháp suy nghĩ ở trình độ cao phù hợp với khả năng trí tuệ của trẻ;
 - Bồi dưỡng sự lao động, làm việc sáng tạo;
 - Phát triển các kĩ năng, phương pháp và thái độ tự học suốt đời;
 - Nâng cao ý thức và khát vọng của trẻ về sự tự chịu trách nhiệm;
 - Khuyến khích sự phát triển về lương tâm và ý thức trách nhiệm trong đóng góp xã hội;
 - Phát triển phẩm chất lãnh đạo;
- (GD Singapore - Website: <http://www.moe.gov.sg/gifted/>.)

Chương trình đặc biệt dành cho HS giỏi (special programmes for gifted children) của Hàn Quốc nêu mục tiêu như sau:

- Khuyến khích HS suy nghĩ sáng tạo

- Thúc đẩy động cơ học tập
 - Bảo đảm cho khả năng của HS được phát triển trong tương lai thành những người đứng đầu trong các lĩnh vực khoa học chuyên ngành.
- ([http:// www.inca.org.uk](http://www.inca.org.uk))

3. Các lĩnh vực đào tạo và bồi dưỡng HS giỏi

Với mục tiêu trên, các nước đều tập trung phát hiện và bồi dưỡng HS giỏi trên các lĩnh vực sau:

- 1) Trí tuệ (intellectual)
- 2) Sáng tạo (creative),
- 3) Nghệ thuật (arts)
- 4) Khả năng lãnh đạo (leadership),
- 5) Lĩnh vực lí thuyết (academic),

Cũng có nơi nêu lên sáu lĩnh vực cần chú ý khảo sát, phát hiện và bồi dưỡng HS giỏi là:

- 1) Đặc điểm chung (generic),
- 2) Nhận thức (cognitive),
- 3) Lí thuyết (academic),
- 4) Sáng tạo (creative),
- 5) Lãnh đạo (leadership),
- 6) Nghệ thuật nghe nhìn - trình diễn (visual and performing arts)

Các môn học cho HS giỏi cũng khá đa dạng, Hàn Quốc chú ý các môn: Khoa học, Toán, Ngoại ngữ, Khoa học máy tính, Nghệ thuật và Điện kinh; Mĩ chú ý: Toán và Khoa học; Pháp: Thể thao và Ngoại ngữ; Anh: Toán, Khoa học, Thiết kế và Công nghệ; Đức chú ý Toán, Khoa học tự nhiên, Triết học, Ngôn ngữ, Âm nhạc; Autralia: Toán, Tiếng Anh, Khoa học, Sáng tạo nghệ thuật, Nghiên cứu xã hội và môi trường, Giáo dục sức khoẻ và Thể chất, Nghiên cứu ứng dụng công nghệ...

4. Về phương pháp và các hình thức giáo dục HS giỏi

Nhiều tài liệu khẳng định: HS giỏi có thể học bằng nhiều cách khác nhau và tốc độ nhanh hơn so với các bạn cùng lớp vì thế cần có một Chương trình HS giỏi để phát triển và đáp ứng được tài năng của họ.

Theo Freeman, hai phương pháp mà nhà

trường có thể vận dụng trong việc dạy cho HS giỏi: một là, đẩy nhanh tốc độ học tập của HS bằng cách chuyển các em lên học cùng với nhóm HS lớn tuổi hoặc "chất đầy" thêm tư liệu mà các em có thể học; hai là, làm giàu, mở rộng và đào sâu thêm các tư liệu học tập cho người học (Freeman et al., 1999).

Nhiều nước thường vận dụng một chương trình đặc biệt với cách dạy đặc biệt (giống như cách đào tạo của Trung tâm hỗ trợ nghiên cứu và phát triển các sản phẩm trí tuệ - thuộc Hội liên hiệp khoa học kĩ thuật Việt Nam của Trần Phương), cho phép HS học dồn, học tắt, tích hợp nội dung các môn học hoặc ghép chương trình môn học của hai, ba năm để HS có thể đẩy nhanh tiến độ, tốt nghiệp phổ thông sớm hơn các HS bình thường.

Từ điển bách khoa Wikipedia trong mục Giáo dục HS giỏi (gifted education) nêu lên các hình thức sau đây:

* Lớp riêng biệt (Separate classes): HS giỏi, được rèn luyện trong một lớp hoặc một trường học riêng, thường gọi là lớp chuyên, lớp năng khiếu. Những lớp hoặc trường chuyên (độc lập) này có nhiệm vụ hàng đầu là đáp ứng các đòi hỏi cho những HS giỏi về lí thuyết (academically). Hình thức này đòi hỏi ở nhà trường rất nhiều điều kiện (không dựa vào được các gia đình phụ huynh) từ việc bảo vệ HS, giúp đỡ và đào tạo phát triển chuyên môn cho giáo viên đến việc biên soạn chương trình, bài học...

* Phương pháp Mông-te-xơ-ri (Montessori method): Trong một lớp HS chia thành ba nhóm tuổi, nhà trường mang lại cho HS những cơ hội vượt lên so với các bạn cùng nhóm tuổi. Phương pháp này đòi hỏi phải xây dựng được các mức độ khá tự do, nó hết sức có lợi cho những HS giỏi trong hình thức học tập với tốc độ cao.

* Tăng gia tốc (Acceleration): Những HS xuất sắc xếp vào một lớp có trình độ cao với nhiều tài liệu tương ứng với khả năng của mỗi HS. Một số trường đại học, cao đẳng (Colleges) đề nghị hoàn thành chương trình nhanh hơn để HS có thể học bậc học trên sớm hơn. Nhưng

hướng tiếp cận giới thiệu HS giỏi với những tài liệu lí thuyết tương ứng với khả năng của chúng cũng để làm cho HS xa rời xã hội.

* Học tách rời (Pull-out): một phần thời gian theo lớp HS giỏi, phần còn lại học lớp thường.

* Làm giàu tri thức (Enrichment): toàn bộ thời gian HS học theo lớp bình thường, nhưng nhận tài liệu mở rộng để thử sức, tự học ở nhà.

* Dạy ở nhà (Homeschooling): một nửa thời gian học tại nhà học lớp, nhóm, học có cố vấn (mentor) hoặc một thầy một trò (tutor) và không cần dạy.

* Trường mùa hè (Summer school) bao gồm rất nhiều khóa học được tổ chức vào mùa hè.

* Sở thích riêng (Hobby) một số môn thể thao như cờ vua được tổ chức dành để cho HS thử trí tuệ sau giờ học ở trường.

(Theo Wikipedia, the free encyclopedia)

5. Về đánh giá HS giỏi (Assessment)

Theo Clack, khi đánh giá HS giỏi, cần tuân thủ một số nguyên tắc sau đây:

* Xem xét một cách toàn diện các môn học đối với những HS nổi trội.

* Sử dụng nhiều dạng kiểm tra và các chỉ số đánh giá khác nhau để tìm và đáp ứng cho các HS, những người có khả năng ở trình độ cao, nhanh với các phương pháp và lứa tuổi khác nhau.

* Bảo đảm cho tất cả các HS có được điều kiện thử sức đều vào một cách công bằng và không thiên vị.

* Phát triển các thủ tục đánh giá nhằm cho phép các tỉ lệ khác nhau của độ tin cậy và hứng thú.

* Tìm kiếm những HS có dấu hiệu tiềm ẩn bằng những cách thức đa dạng, kể cả những cách không rành mạch (less obvious ways).

* Chú ý những nhân tố động cơ như niềm hứng thú, sự nỗ lực và cảm xúc trong việc đánh giá tài năng.

(National Excellence: A Case for Developing America's Talent - Clark, 2002)

Đánh giá HS giỏi cần dựa trên cơ sở sau: khả năng tinh thần (mental ability); trí tuệ

(achievement), sáng tạo (creativity) và động cơ học tập (motivation) ("Giftedness" Under Georgia Law).

Nhiều trường áp dụng cách kiểm tra chỉ số thông minh (IQ), chẳng hạn muốn vào học trường Highly Gifted Magnet (HGM) Los Angeles Unified School District's, HS phải có chỉ số IQ là 145 hoặc lớn hơn.

6. Tổ chức học tập và bồi dưỡng HS giỏi và HS tài năng

Phần lớn các nước trên đều chú ý phát hiện, bồi dưỡng HS giỏi và HS tài năng từ tiểu học. Cách tổ chức dạy học cũng rất đa dạng: có nước tổ chức thành lớp, trường riêng... một số nước tổ chức dưới hình thức tự chọn hoặc khóa học mùa hè, một số nước do các trung tâm tư nhân hoặc các trường đại học đảm nhận... Dù ở hình thức nào, các nước đều nhấn mạnh: "HS giỏi cần có hình thức học khác với HS bình thường để phát huy được tiềm năng của đối tượng này" (<http://www.marylandpublicschools.org>.)

Singapore từ lớp 3 cho đến THCS, đến THPT chương trình GEP không tiếp tục, nhưng HS giỏi ở cấp học này có thể chọn trong sáu lĩnh vực sau để nghiên cứu: Chương trình nghiên cứu nhân văn; chương trình nghiên cứu khoa học; chương trình nghiên cứu tâm thần khoa học; chương trình tự chọn ngôn ngữ; chương trình nghiên cứu khoa học xã hội và nhân văn. Hàn Quốc có từ tiểu học đến THPT với các môn học về Khoa học, Toán, Ngoại ngữ, Khoa học máy tính, Nghệ thuật và Điền kinh (athletics). Hoa Kỳ đặc biệt chú ý bồi dưỡng HS giỏi ở hai lĩnh vực Toán và Khoa học từ tiểu học đến trung học. Hơn nửa số bang áp dụng Chương trình dành cho HS giỏi, nổi bật là các bang như Maryland và Wisconsin (từ mẫu giáo đến lớp 12). Anh từ năm 1999 khảo sát và bồi dưỡng HSG từ 9 đến 19 tuổi với nhiều hình thức và tổ chức khác nhau, chủ yếu là các lĩnh vực Toán, Khoa học, Thiết kế và Công nghệ. Tây Ban Nha từ năm 1996 chỉ bồi dưỡng HSG ở THPT. Đức bắt đầu ở THPT với các môn học như Toán, Khoa học tự nhiên, Triết

học, Ngôn ngữ, Âm nhạc... Pháp bồi dưỡng HSG từ bậc trung học theo các khu vực khác nhau, gồm: Thể thao, song ngữ, quốc tế, châu Âu (các tiếng châu Âu). Australia có từ tiểu học tới THPT với: Toán, Tiếng Anh, Khoa học, Sáng tạo nghệ thuật, Nghiên cứu xã hội và môi trường, Sức khỏe và thể chất, Nghiên cứu ứng dụng công nghệ...

Cũng có một số nước không có trường lớp chuyên cho HS giỏi như Nhật Bản và một số bang của Hoa Kỳ. Chẳng hạn: Từ 2001, với đạo luật "Không một đứa trẻ nào bị bỏ rơi" (No Child Left Behind Act) giáo dục HS giỏi ở Georgia về cơ bản bị phá bỏ. Nhiều trường không còn là trường riêng, lớp riêng cho HS giỏi, với tư tưởng các HS giỏi cần có trong các lớp bình thường nhằm giúp các trường lấp lỗ hổng về chất lượng và nhà trường có thể đáp ứng nhu cầu giáo dục HS giỏi thông qua các nhóm và các course học với trình độ cao.

(http://en.wikipedia.org/wiki/Gifted_education_in_Georgia)

Nhìn từ kinh nghiệm một số nước phát triển, chúng tôi cho rằng, đối với hệ thống trường chuyên bồi dưỡng HSG của ta cần xem xét lại một số vấn đề sau đây:

1) Xác định mục tiêu đào tạo HSG, quan niệm, tiêu chí về HSG (tài năng, năng khiếu) và cách tuyển chọn (đánh giá) phù hợp;

2) Xác định hệ thống các lĩnh vực/môn học chuyên trong nhà trường phổ thông;

3) Đặc điểm, yêu cầu của chương trình và nội dung dạy HSG;

4) Tổ chức thực hiện và phương pháp dạy học nhằm "Tạo điều kiện cho một bộ phận HS có năng lực đặc biệt trong một lĩnh vực nào đó phát triển cao hơn, nhanh hơn...";

5) Tổng kết đánh giá kết quả đào tạo của các trường chuyên trên nhiều mặt:

a) Thi học sinh giỏi và thi đại học;

b) Chất lượng HS chuyên ở bậc đại học;

c) Chất lượng HS chuyên sau khi ra trường và trong các hoạt động xã hội;

6) Chính sách, chế độ đối với nhà trường, HS và GV dạy HSG (quy chế).

TÀI LIỆU THAM KHẢO

<http://www.inca.org.uk>;
<http://Wikipedia.org>
<http://www.marylandpublicschools.org>
<http://www.moe.gov.sg/gifted/>.
<http://www.worldclassarena.org>.
<http://www.nagty.ac.uk>
<http://www.nagcbrtain.org.uk>),
<http://www.nc.uk.net/gt/>)
<http://www.tki.org.nz/e/gifted/>.)
<http://www.dghk.de/welcome.html>) ...

DANH MỤC VÀ ĐỊA CHỈ TRANG WEBSITE CÁC TỔ CHỨC ĐÀO TẠO HS GIỎI CỦA MỘT SỐ NƯỚC TRÊN THẾ GIỚI (GIFTED ORGANIZATIONS BY REGION)

- * Austria: Austrian Research and Support Center for the Gifted and Talented
- * Australia (NSW): New South Wales Association for Gifted & Talented Children
- * Canada: Gifted Canada
- * Denmark Gifted Children (parents association)
- * Europe: European Council for High Ability
- * Iran: National Organization for Development of Exceptional Talents
- * Ireland: Irish Association of Gifted Children
- * Ireland: Irish Association for Gifted Children
- * Ireland: Centre for Talented Youth of Ireland
- * Mexico: Centre for Talented Youth of Mexico
- * Mexico: Leonardos's School of Inventions
- * New Zealand: New Zealand Gifted Children
- * Spain: Asociacion Espapoola para Superdotados y con Talento AEST
- * United Kingdom: National Association for Gifted Children
- * United States: National Association for Gifted Children
- * United States: The Davidson Institute for Talent Development
- * United States: Center for Talented Youth, Johns Hopkins University
- * Worldwide: World Council for Gifted and Talented Children

SUMMARY

The article presents the international conceptions of bright students and talented ones, objectives, training areas, forms and methods of providing education, organizing learning and training activities for them while advancing some recommendations concerning the system of specialized for bright and talented students in Vietnam.